

De agrofoodsector in Oostenrijk

De Oostenrijkse consument geeft gemiddeld meer uit aan levensmiddelen dan de Nederlandse. Het land heeft een bovengemiddeld welvaartsniveau met koopkrachtige consumenten en een relatief sterke economie. Politiek kenmerkt Oostenrijk zich door een evenwicht tussen rechts-conservatief en socialistisch-progressief. Vooral de 'Grünen' hebben vanaf de jaren tachtig het bewustzijn ten aanzien van thema's als globalisering, milieu en dierenwelzijn verscherpt. Dat is een van de redenen dat de Oostenrijkse consument een sterke voorkeur heeft voor biologisch, binnenlands product.

Oostenrijk is ruim twee keer zo groot als Nederland en telt de helft van het aantal inwoners (8,3 miljoen in 2010). Het landschap wordt gedomineerd door de Alpen, waardoor de kostprijs van voedselproductie relatief hoog is. Het merendeel van het grondoppervlak is bergachtig en 71% van het landoppervlak wordt bestempeld als benadeeld gebied. De overheid voert daarom al sinds de jaren tachtig een consistent beleid, gericht op ondersteuning en ontwikkeling van kleinschalige landbouw in benadeelde gebieden. Het landbouwbeleid heeft tot doel om het landschap open en toegankelijk te houden, om werkgelegenheid in de landelijke gebieden te behouden en om de (kleinschalige) familiebedrijven juist tot een versterkende factor te maken in de Oostenrijkse agrofoodsector.

Overheidssteun

Toetreding tot de Europese Unie in 1995 heeft Oostenrijk geen windeieren gelegd: prijsniveaus daalden weliswaar als gevolg van importen, maar de landbouw heeft sterk geprofiteerd van compensatiegelden en plattelandsontwikkelingsfondsen, zeker in de huidige periode van het gemeenschappelijke landbouwbeleid. Deze fondsen bieden ondersteuning bij de omschakeling van reguliere - naar biologische landbouw en is als zodanig het belangrijkste onderdeel in (de

toekomst van) het Oostenrijkse landbouwbeleid.

De productiewaarde van agrarische goederen op basis van marktprijzen (exclusief bosbouw en dienstverlenende branches) bedroeg € 6,1 miljard in 2008. Hiermee droeg de Oostenrijkse landbouwproductie een bescheiden 1,7% bij aan het bruto nationaal product (2% inclusief bosbouw). Als ook de levensmiddelenverwerking in beschouwing wordt genomen, verdubbelt het belang tot 4,3% van het bruto nationaal product.

De belangrijkste bijdrage wordt niet gekwantificeerd: de rol die de landbouw speelt op het gebied van toerisme, recreatie en horeca. Zowel in de zomer als in de winter is de karakteristieke Oostenrijkse *Bauernhof* een populaire bestemming voor zowel Oostenrijkers als buitenlandse toeristen. Daarbij is het landschapsonderhoud een kritieke succesfactor voor de mogelijkheden op het gebied van natuurrecreatie. De Oostenrijkse agrofoodsector levert daarmee een geschatte bijdrage van 7 tot 10% aan het bruto nationaal product. Daarmee is meteen de loyale en royale overheidssteun aan de Oostenrijkse landbouw grotendeels verklaard.

Om het grote areaal grasland in de bergregio's maximaal te benutten, is de rundveehouderij van oudsher de belangrijkste landbouwactiviteit. Zowel melkvee- als vleesveehouderij zijn dominante sectoren. Het gros van de bedrijven is kleinschalig met gemiddeld zo'n vijftientig runderen (hoofdzakelijk voor de vleesproductie) en wordt parttime beoefend. De melkveehouderij is weinig gespecialiseerd, met gemiddeld tien tot twaalf koeien voor melk- én

Foto's: Bio Austria

deel van de plantaardige productie uit voedergewassen voor de dierlijke sector. Dit wordt ondersteund door het streven naar een volledig grondgebonden landbouw in Oostenrijk. Toch is ook de tuinbouwsector

crisis heeft in 2009 de exportwaarde met 10,4% doen krimpen en heeft zodoende de rendementen in de food- en agroketens flink onder druk gezet. Met name door de export van rundvlees is het totale exportvolume

‘De Oostenrijkse agrofoodsector zet in op groen, gezond en duurzaam’

vleesproductie. Toch hebben de afzetketens voor zuivel en rundvlees zich gunstig ontwikkeld en kent de verwerkende industrie sterke posities op zowel de binnenlandse- als de exportmarkt.

Het belang van de van de varkenssector lijkt af te nemen, terwijl de relatief kleine pluimveesector probeert te groeien in lijn met een stijgende vraag naar binnenlands pluimveevlees. De intensievere sectoren hebben echter last van negatieve opinie en gebrek aan beleidsondersteuning. De legpluimveesector is ook kleinschalig maar wel gespecialiseerd. Sinds 2009 is er een verbod op legbatterijen, waarbij verwacht werd dat een groot aantal bedrijven zou stoppen. Dit is niet het geval geweest; de meeste bedrijven zijn overgestapt op scharrelsystemen (64%) en de rest is overgestapt op vrije uitloop- en biologische bodemsystemen (5,5% verrijkte kooi).

In totaal leverde de dierlijke sector een bijdrage van 36% aan de productiewaarde in 2008; zij is daarmee in cijfers even belangrijk als de plantaardige sector. In de praktijk bestaat echter een belangrijk

niet onbelangrijk; het relatief extreme klimaat beperkt de teelten in de volle grond, waardoor de kasteelt, veelal met Nederlandse technologie, een relatief sterke impuls aan de glastuinbouw tussen Wenen en de Hongaarse grens heeft gegeven.

In Oostenrijk is vanzelfsprekend ook de bosbouw een belangrijke economische sector. Bosbouw beslaat 46% van het grondareaal en levert 20% van de productiewaarde. Meer dan de helft van het areaal wordt beheerd door de 145.000 particuliere boseigenaren, voornamelijk boeren. De bosbouw levert een rendabele bijdrage aan het inkomen op het boerenbedrijf en is daarnaast van (overheids)belang voor het onderhoud en toegankelijkheid van het platteland.

Gekrompen exportwaarde

Exporten gaan met name naar Duitsland, Italië en Centraal- en Oost-Europa. Italië en Oostenrijk zijn complementaire handelspartners; Oostenrijk heeft een tekort aan groente, fruit en bloemen; Italië heeft voor die producten juist een overschot, maar een tekort aan rundvlees, varkensvlees en verse melk. Vlees en melk (en zoetwaren) zijn dan ook de belangrijkste exportproducten naar Italië (en Duitsland), waarbij met name de hoge kwaliteit en de gmo-vrij-garantie een sterke vraag ondersteunen. De financiële en economische

echter met 7,5% gegroeid in 2009. Oostenrijk is ook succesvol in de export naar de nieuwe EU-lidstaten, vooral naar buurlanden Slovenië, Hongarije, Tsjechië en Slowakije. Rundvlees, worstproducten en (verwerkte) groenten zijn sterk groeiende segmenten in Centraal- en Oost-Europa. De vraag naar biologische producten vanuit deze landen is beperkt maar ontwikkelt zich wel positief.

Met betrekking tot importen is Duitsland de belangrijkste handelspartner. Nederland is het derde herkomstland voor Oostenrijk; het betreft hier zowel agrarische producten (onder andere zaden, broedeieren, fokrunderen, pluimvee) als levensmiddelen (zuivelproducten, varkensvlees en eieren). Daarnaast zijn sierteeltproducten, zowel kamerplanten als snijbloemen en uitgangsmateriaal, belangrijke importproducten.

Positieve marges

In de agrofoodsector zijn vooral de zuivel- en rundvleessector uitgegroeid tot exportgeoriënteerde sectoren met relatief veel toegevoegde waarde. Deze sectoren genieten een positief imago in zowel binnen- als buitenland, waardoor samenwerkings- of investeringsmogelijkheden interessant kunnen zijn.

Voor Nederlandse geïnteresseerden liggen er verder mogelijkheden in sectoren met een relatief sterke vraag waarbij de zelfvoor-

zieningsbalans laag is. Het betreft hier met name de tuinbouwsector en de pluimvee-veessector. De binnenlandse productie kan hier niet tot het gewenste niveau stijgen omdat de steun, zoals die bestaat voor de grondgebonden rundveesector, niet van toepassing is. Marges in de verwerking zijn overwegend positief en primaire producenten hebben een relatief sterke band met de verwerking of afzet. In deze sectoren zijn er mogelijkheden voor primaire productie, vooral in de biologische segmenten, en voor import vanuit bijvoorbeeld Nederland. Vooral in de kasgroenteteelt is sprake van een grote afzetmarkt in de regio Wenen-Praag-Boedapest, van dalende arbeidskosten als gevolg van het wegvallen van grenzen voor arbeiders uit Centraal- en Oost-Europa en van een tendens naar aansluiting met tuinbouwgebieden in Hongarije en het zuiden van Slowakije. Productie-uitbreiding en teeltdiversificatie zal met name onder glas moeten plaatsvinden, waarbij toepassingen op het gebied van alternatieve energie belangrijk zijn in het licht van extreme klimaatsinvloeden.

Extreme structuur

De structuur van de Oostenrijkse agrofoodsector is extreem: de kleinschalige boerenbedrijven – 187.000 landbouwbedrijven met gemiddeld 18,9 hectare en een bedrijfsinkomen van € 25.000 in 2008 – leveren aan de circa vierduizend ondernemingen in de levensmiddelenverwerking. Op een paar uitzonderingen na, in onder andere de dranken- (zoals Red Bull, Rauch, Heineken), zuivel- (Berglandmilch) en zoetwarenindustrie (Mars, Männer), is de levensmiddelenverwerking gefragmenteerd en van geringere schaal ten opzichte van andere EU-landen.

De kleinschalige aanvoerketen staat in scherp contrast met de extreem geconcentreerde retailsector in Oostenrijk: het supermarktkanaal wordt gedomineerd door drie grote ketens: Rewe, Spar en Hofer met een geschat marktaandeel van 79,2% in 2009.

Oostenrijk behoort hiermee tot de Europese top vijf van landen met de hoogste concentratie in de levensmiddelenhandel. Rewe en Spar staan bekend als kwaliteitssupermarkten met een hoogwaardig en breed assortiment, maar de discounters (Hofer, Lidl) winnen terrein in de relatief dure markt voor levensmiddelen. Ook de kwaliteits-supermarkten richten zich in toenemende mate op discountmerken.

Levensmiddelenverwerkers en retailers zijn zeer succesvol in het vermarkten van producten met een 'bergboeren'-imago. De Oostenrijkse agrofoodsector kent hoogwaardige afzetketens met een sterke binding tussen schakels die inzetten op groen, gezond en duurzaam. De Oostenrijkse retailketens voeren hierbij vaak de regie over de aanvoerketen, waarbij er voldoende marge wordt gegenereerd voor de gefragmenteerde (en duurdere) levensmiddelenverwerking.

De gefragmenteerde binnenlandse levensmiddelenverwerking wordt hierbij beschermd - en niet verdrongen door buitenlandse, goedkopere aanbieders - door een combinatie van factoren:

- sterke voorkeur Oostenrijkse consumenten voor binnenlands product;
- sterke positie AMA-Gütesiegel (herkomstgarantielabel van de overheid);
- voorkeur voor verse, regionale producten ten opzicht van verder verwerkte, industriële producten;
- algemene afkeer van grootschalig en intensief.

Oostenrijk neemt ten aanzien van schaalvergroting, modernisering en genetische modificatie een conservatieve positie in.

Aan de andere kant loopt het land voorop op het gebied van biologische landbouw,

dierenwelzijn, hernieuwbare energie en ecologisch bewustzijn van de consument. Dit alles staat niet los van elkaar, maar wordt door sturende en ondersteunende overheden ondersteund, gecoördineerd en gecommuniceerd, gericht op een duurzame en sociale rol voor de landbouw. Hierbij zorgen supermarktketens voor een sterke binding tussen schakels in regionale ketens en richt de overheid zich op een nauwe band tussen agrarische producenten en consumenten. Het resultaat is sterke, intern gerichte productieketens met hoge toegevoegde waarde. Vanuit deze optiek is Oostenrijk zeker een voorloper ten opzichte van Nederland.

Voor de toekomst is het systeem echter kwetsbaar door het hoge kostenniveau en de grote afhankelijkheid van EU-landbouwsubsidies; de laatste jaren bedroeg het subsidieaandeel in het gemiddelde agrarische bedrijfsinkomen 60 tot 75%. De Oostenrijkse landbouw- en voedselketens zijn daarom sterk afhankelijk van subsidies, terwijl deregulering en internationale concurrentie als gevolg van liberalisering toeneemt.

De Oostenrijkse consument heeft een sterke voorkeur voor binnenlandse producten van hoge kwaliteit. Daarbij ondersteunt de geografische ligging en historisch gegroeide relaties een succesvolle brugfunctie vanuit Oostenrijk naar de groeiemarkten in Centraal- en Oost-Europa. De handel en industrie zien zich hierbij gesteund door gunstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en een adequate en actieve overheid, waardoor ook buitenlandse investeringen, met name uit Duitsland, worden aangetrokken.

Meer informatie over de ontwikkelingen in de Oostenrijkse agrofoodsector is te vinden in het rapport *Agrarische sector en voedselketens in Oostenrijk: voorloper of vastloper?* Dit rapport is op te vragen via LNV-afdeling Boedapest via bdp-lnv@minbuza.nl.

Liesbeth de Schutter